UCPD
УЖИЧКИ ЦЕНТАР ЗА ПРАВА ДЕТЕТА

#ЕУ ЗА ТЕБЕ

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ УЧЕШЋА СРЕДЊОШКОЛАЦА У ПРОЦЕСИМА ДОНОШЕЊА ОДЛУКА У ШКОЛАМА

KULAR IZVAR talas

Овај документ настао је као резултат рада са ученицима и ученицама средњих школа у Бору и Смедереву, кроз укупно 14 реализованих радионица које су биле усмерене на разговор са младима о њиховом положају у школи, могућностима за учешће, механизмима доношења одлука, ученичком организовању, активизму и начинима на које могу да утичу на питања која се непосредно тичу њиховог свакодневног живота.

Радионице су представљале простор у којем ученици нису били само примаоци информација, већ активни учесници разговора. Циљ није био да им се објасни како школа „функционише“ из перспективе одраслих, већ да се чује како школу виде сами ученици, шта препознају као проблеме, шта им недостаје, које механизме учешћа користе, које механизме не користе и зашто, као и шта би школа могла да уради како би ученици заиста били укључени у процесе који се тичу њих.

Овај документ зато не треба посматрати само као списак препорука школама. Он представља покушај да се глас средњошколаца преведе у конкретне предлоге за промену школске праксе.

Разговор са средњошколцима је важан јер су школе једно од првих места у којима млади имају прилику да непосредно искусе како функционишу процеси доношења одлука, представљања интереса, учешћа у заједници, заговарања, дијалога и преузимања одговорности. Начин на који школа третира глас ученика може значајно да утиче на то да ли ће млади себе у будућности видети као пасивне посматраче или као особе које имају право и могућност да учествују у процесима који обликују њихов живот.

Зато је важно да учешће ученика не остане на нивоу декларативног права или повременог консултовања. Није довољно да ученик има могућност да нешто каже. Неопходно је да постоји механизам који омогућава да се његов глас чује, размотри и, када је то могуће, преточи у конкретну одлуку или промену.

Другим речима, учешће ученика не треба да буде само питање тога да ли им је дозвољено да говоре, већ да ли имају стварну могућност да утичу.

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ДА РАЗГОВАРАМО СА СРЕДЊОШКОЛЦИМА?

Средњошколци се често налазе у специфичној позицији. Са једне стране, од њих се очекује све већи степен самосталности, одговорности и зрелости. Од њих се очекује да размишљају о будућем образовању, послу, друштву у којем желе да живе и сопственој улози у њему. Са друге стране, у институцијама које су део њиховог свакодневног живота њихова могућност да учествују у доношењу одлука често је ограничена.

Школа је простор у којем ученици проводе велики део свог живота. Она није само место на којем се стичу знања из различитих предмета. Школа је и заједница у којој ученици развијају односе са другим људима, уче како да комуницирају, решавају конфликте, представљају своје интересе, сарађују, преузимају одговорност и доносе одлуке.

Управо због тога школа има важну улогу у развоју активног грађанства.

Ако ученик годинама проводи време у систему у којем се већина одлука доноси без његовог учешћа, у којем се његово мишљење тражи само формално или у којем се његове иницијативе доживљавају као сметња, тешко је очекивати да ће након завршетка школе одједном постати активан и заинтересован грађанин.

Супротно томе, ако школа ученицима омогућава да искусе како изгледа учешће у доношењу одлука, како се покреће иницијатива, како се заступају интереси групе, како се води аргументована дискусија и како се преузима одговорност за сопствене предлоге, онда школа постаје простор у којем се демократско учешће не учи само кроз наставу, већ се живи и практикује,

Зато је разговор са средњошколцима неопходан.

Они најбоље знају како изгледа њихов свакодневни живот у школи. Они знају које су процедуре лако доступне, а које су им практично недоступне. Знају да ли се њихово мишљење заиста узима у обзир. Знају шта функционише у ученичким парламентима, али и шта их спречава да у њима учествују. Знају који проблеми постоје у школском простору, настави, комуникацији са наставницима и управом, као и у односима међу ученицима.

Због тога ученици не треба да буду само циљна група школских политика. Они треба да буду саговорници у њиховом креирању.

ОД „ПИТАЈТЕ УЧЕНИКЕ“ ДО „УКЉУЧИТЕ УЧЕНИКЕ“

Један од основних проблема у вези са учешћем младих јесте мешање консултација и стварног учешћа.

Постоји значајна разлика између ситуације у којој школа пита ученике за мишљење и ситуације у којој ученици имају механизам да то мишљење претворе у предлог, иницијативу или конкретну промену.

На пример, анкета у којој ученици одговоре шта мисле о школском дворишту представља консултацију. Али ако након анкете ученици добију информацију о резултатима, учествују у креирању предлога за уређење дворишта, разговарају са управом школе о могућностима реализације и заједно прате спровођење договорених промена — онда говоримо о значајнијем облику учешћа.

Због тога је неопходно да школе успоставе јасну везу:

мишљење → предлог → разматрање → одлука → повратна информација → реализација.

Уколико се овај ланац прекине, ученици врло брзо стичу утисак да њихово мишљење није важно.

Посебно је важно да школа ученицима објасни и када не може да прихвати њихов предлог.

Одбијање предлога само по себи не значи да учешћа није било. Проблем настаје када ученик никада не добије објашњење зашто је његов предлог одбијен.

Зато је важно увести принцип:

Није неопходно да сваки предлог буде прихваћен, али сваки озбиљно поднет предлог заслужује озбиљно разматрање и образложен одговор.

ШТА СУ ПОКАЗАЛЕ РАДИОНИЦЕ?

Чињеница да је реализовано 14 радионица у средњим школама у Бору и Смедереву омогућила је да се са ученицима разговара директно и у различитим школским срединама.

Радионице су биле важне јер су ученицима омогућиле да говоре о темама које се често не отварају у редовном наставном процесу.

Уместо да се претпоставља шта млади мисле, било је важно да им се поставе питања и да се остави простор за њихове одговоре.

Посебно је важно што су разговори вођени са младима у периоду живота у којем они све више развијају сопствене ставове, критичко мишљење и осећај личне одговорности.

Средња школа је период у којем млади почињу интензивније да преиспитују ауторитете, институције и правила која их окружују. То није проблем који треба „решити“ тако што ће се критичност младих ограничити. Напротив, критичност треба препознати као ресурс.

Ученик који пита „зашто?“ није проблем.

Ученик који тражи објашњење правила није проблем.

Ученик који предлаже другачије решење није проблем.

Ученик који указује на неправилност није проблем.

То су потенцијални учесници у процесима промене.

Зато школе треба да развијају културу у којој је дозвољено поставити питање, предложити промену и аргументовано се не сложити.

УЧЕНИЧКИ ПАРЛАМЕНТ КАО ПРОСТОР СТВАРНОГ УЧЕШЋА

Један од најважнијих механизама за учешће ученика у животу школе јесте ученички парламент.

Међутим, постојање ученичког парламента само по себи није гаранција да ученици заиста учествују у доношењу одлука.

Парламент може постати формално тело које постоји зато што треба да постоји, одржава састанке и усваја записнике, али без стварног утицаја.

Да би ученички парламент имао смисла, ученици морају да знају:

*** чему парламент служи;**
*** које су његове надлежности;**
*** које теме може да покреће;**
*** коме може да подноси предлоге;**
*** како се предлози разматрају;**
*** како се доносе одлуке;**
*** како се информације враћају ученицима;**
*** шта се дешава са предлогом након што буде поднет.**

Зато је једна од кључних препорука да се рад ученичког парламента учини видљивијим и доступнијим свим ученицима.

Ученици који нису чланови парламента такође треба да имају могућност да предложе тему, проблем или иницијативу.

Парламент не би требало да буде затворен круг представника одељења, већ канал кроз који сви ученици могу да учествују.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ РАДА УЧЕНИЧКИХ ПАРЛАМЕНАТА

Успоставити систем за прикупљање предлога ученика

Школе могу успоставити физичку или дигиталну „кутију предлога“ у којој ученици могу да поднесу:

*** предлог;**
*** проблем;**
*** иницијативу;**
*** питање;**
*** предлог за промену школске праксе.**

Предлози треба редовно да се разматрају на ученичком парламенту.

Посебно је важно да ученици добију информацију шта се догодило са њиховим предлогом.

Увести обавезну повратну информацију

За сваки формално поднет предлог требало би да постоји један од следећих исхода:

1. предлог је прихваћен;
2. предлог је прихваћен делимично;
3. предлог се додатно разматра;
4. предлог није могуће реализовати, уз образложење.

На овај начин ученик добија јасну поруку да његово учешће није било узалудно.

Омогућити парламенту да покреће иницијативе

Ученички парламент не би требало да буде само тело које реагује на питања која постави школа.

Потребно је да има могућност да самостално покреће теме.

То могу бити:

*** уређење школског простора;**
*** услови у школском дворишту;**
*** школски догађаји;**
*** ваннаставне активности;**
*** питања безбедности;**
*** ментално и социјално благостање ученика;**
*** превенција насиља;**
*** односи ученика и наставника;**
*** организација одређених школских активности;**
*** питања која се тичу права ученика;**
*** културни и спортски програми;**
*** хуманитарне и волонтерске активности;**
*** питања која се тичу локалне заједнице.**

УЧЕНИЦИ ТРЕБА ДА УЧЕСТВУЈУ ИЗВАН УЧЕНИЧКОГ ПАРЛАМЕНТА

Важно је нагласити да ученички парламент не треба да буде једини начин учешћа.

Неће сваки ученик желети да буде члан парламента.

Неки ученици ће се лакше укључити кроз анкету, неки кроз радну групу, неки кроз креативну акцију, неки кроз дебату, а неки кроз директно подношење иницијативе.

Зато школа треба да развија више различитих канала учешћа.

Могући механизми су:

*** ученичке анкете;**
*** отворени састанци;**
*** фокус групе;**
*** ученички форуми;**
*** тематске радне групе;**
*** јавне дебате у школи;**
*** дигиталне платформе за предлоге;**
*** кутије за предлоге;**
*** консултације са ученицима;**
*** ученички пројекти;**
*** партиципативно планирање школских активности;**
*** ученички буџет за мање иницијативе.**

Ово је посебно важно јер демократичност једне школе не треба мерити бројем ученика који су чланови парламента, већ бројем ученика који имају реалну могућност да буду саслушани и да учествују.

УЧЕНИЧКИ БУЏЕТ И ПАРТИЦИПАТИВНО ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА

Једна од конкретнијих могућности за развој учешћа ученика јесте увођење малог ученичког фонда или буџета.

Школа би могла издвојити одређени износ новца за иницијативе које осмишљавају и предлажу ученици.

Ученици би могли:

1. да препознају проблем;
2. да предложе решење;
3. направе једноставан план;
4. процене потребне ресурсе;
5. представе предлог;
6. гласају о приоритетима;
7. прате реализацију.

На пример, ученици могу предложити:

*** уређење кутка за одмор;**
*** набавку одређене опреме;**
*** уређење дворишта;**
*** садњу зеленила;**
*** набавку спортске опреме;**
*** организовање ученичког догађаја;**
*** израду материјала за ученике;**
*** унапређење простора за учење.**

Овакав механизам ученицима даје прилику да науче да доношење одлука није само гласање, већ и планирање, аргументовање, процена ресурса, преговарање и преузимање одговорности.

УЧЕНИЦИ И ШКОЛСКА УПРАВА

Једна од важних промена треба да буде и у односу између ученика и управе школе.

Ученик не треба да има осећај да је управа школе недоступна институција којој се може обратити само када постоји озбиљан проблем.

Потребно је створити редовне канале комуникације.

Један од предлога је организовање редовних састанака представника ученичког парламента и управе школе.

Ти састанци не би требало да се одржавају само када се појави проблем.

Требало би да постоје као редован механизам комуникације.

На састанцима би ученици могли да представе:

*** проблеме које су идентификовали;**
*** предлоге;**
*** иницијативе;**
*** резултате анкета;**
*** ставове ученика;**
*** идеје за школске активности.**

Управа школе би, са друге стране, могла да објасни:

*** које су могућности школе;**
*** која ограничења постоје;**
*** који предлози могу бити реализовани;**
*** који не могу;**
*** шта је потребно урадити да би се одређена промена реализовала.**

На тај начин комуникација постаје двосмерна.

УЧЕНИЦИ И НАСТАВНИЦИ

Учешће ученика није могуће уколико наставници нису укључени у изградњу културе дијалога.

Наставник има значајну улогу јер ученици често управо наставнике доживљавају као прву институционалну адресу за своје проблеме и предлоге.

Због тога је важно да наставници буду подржани у развијању приступа који ученике третира као саговорнике.

То не значи да наставник губи ауторитет.

Напротив, ауторитет наставника може бити снажнији када се заснива на поверењу, компетенцији и способности да чује ученике.

Наставник може бити особа која:

*** охрабрује питања;**
*** прихвата различита мишљења;**
*** омогућава дискусију;**
*** не кажњава критичко мишљење;**
*** помаже ученицима да своје идеје претворе у конкретне предлоге;**
*** повезује ученике са механизмима унутар школе;**
*** подржава рад ученичког парламента.**

ВАЖНОСТ УКЉУЧИВАЊА ТИХИХ И МАЊЕ ВИДЉИВИХ УЧЕНИКА

Посебна пажња мора се посветити ученицима који се најређе укључују у школске процесе.

Ако се учешће заснива само на добровољном јављању, најчешће ће учествовати ученици који су већ активни, комуникативни и заинтересовани.

Међутим, то не значи да они представљају ставове свих ученика.

Школе зато треба да траже начине да укључе и:

*** ученике који нису у парламенту;**
*** ученике који се не пријављују за школске активности;**
*** ученике који су стидљивији;**
*** ученике који имају мање могућности за учешће;**
*** ученике који су често маргинализовани у вршњачкој групи;**
*** ученике који имају другачија искуства и ставове.**

У супротном, постоји ризик да школска партиципација постане доступна само најактивнијим ученицима.

УЧЕНИЧКО УЧЕШЋЕ НЕ СМЕ БИТИ САМО ФОРМАЛНО

Једна од највећих опасности у развоју ученичке партиципације јесте формализам.

То се дешава када школа може да каже:

„Имамо ученички парламент.“

„Ученици су питани.“

„Ученици су били присутни.“

„Одржан је састанак.“

Али ученици заправо нису имали могућност да утичу на исход.

Због тога је важно поставити питање:

Шта се променило зато што су ученици учествовали?

То питање треба да буде један од основних индикатора успешности ученичке партиципације.

Ако се после учешћа ученика никада ништа не промени, ученици ће врло брзо закључити да је њихово учешће само формалност.

КОНКРЕТНИ МЕХАНИЗМИ КОЈЕ ШКОЛЕ МОГУ ДА УВЕДУ

Да би препоруке биле применљиве, важно је да не остану само на општем нивоу.

Школе могу увести следеће механизме:

„Питај директора“

Једном месечно ученици могу да доставе питања директору или управи школе и добију одговор.

„Иницијатива месеца“

Ученици предлажу једну промену коју би желели да виде у школи. На крају месеца разматра се најчешће или најзначајније предложена иницијатива.

Отворени парламент

Један састанак ученичког парламента месечно може бити отворен за све ученике.

Ученички форум

Једном у полугодишту организује се форум на којем ученици, наставници и управа разговарају о функционисању школе.

Ученички предлози на интернету

На школском сајту или другој дигиталној платформи може постојати форма за подношење предлога.

Извештај „Шта смо променили“

На крају полугодишта школа може објавити кратак извештај:

* шта су ученици предложили;
* шта је прихваћено;
* шта је реализовано;
* шта није било могуће реализовати и зашто.

Ово би био једноставан, али веома важан корак ка већој транспарентности.

ШТА ШКОЛА ДОБИЈА УКЉУЧИВАЊЕМ УЧЕНИКА?

Учешће ученика није корист само за ученике.

Од њега корист има цела школска заједница.

Када ученици учествују, школа добија приступ информацијама које иначе можда не би имала.

Ученици могу да уоче проблеме пре него што постану велики.

Могу да предложе решења која одрасли нису разматрали.

Могу да помогну у креирању активности које ће заиста бити интересантне њиховим вршњацима.

Могу да допринесу бољој комуникацији.

Могу да помогну у стварању осећаја припадности школи.

Укључивање ученика такође може да допринесе развоју одговорности. Када ученици добију прилику да учествују у одлукама, они не добијају само право да кажу шта желе. Добијају и прилику да разумеју последице одлука, ограничења ресурса и потребу за компромисом.

То је важан део образовања за живот у демократском друштву.

ОДГОВОРНОСТ ШКОЛЕ ДА СТВОРИ ПРОСТОР ЗА УЧЕШЋЕ

Не може се очекивати да ученици сами изграде функционалан систем учешћа ако институција није спремна да им отвори простор.

Зато одговорност није само на ученицима.

Од ученика се често очекује да буду активни, да покрећу иницијативе, да се организују и да учествују.

Али да би то било могуће, морају постојати:

*** информације;**
*** време;**
*** простор;**
*** подршка;**
*** јасне процедуре;**
*** доступни механизми;**
*** повратна информација;**
*** спремност одраслих да разговарају.**

Зато је важно да се питање ученичке партиципације не поставља само као: Зашто ученици нису активни? већ и као:

„Да ли смо им створили услове да буду активни?“

Ово питање представља важну промену перспективе.

Понекад проблем није у недостатку интересовања младих, већ у томе што не постоји јасан пут којим њихово интересовање може да се претвори у учешће.

ОД ШКОЛЕ КАО ИНСТИТУЦИЈЕ ДО ШКОЛЕ КАО ЗАЈЕДНИЦЕ

Један од дугорочних циљева треба да буде изградња школе као заједнице.

Школа није само управа.

Школа нису само наставници.

Школа нису само ученици.

Школу чине сви они заједно.

Због тога се одлуке које утичу на школски живот не би требало посматрати искључиво као питање хијерархије, већ и као питање заједничке одговорности.

Ученици не треба да буду посматрани само као они на које се правила примењују.

Они треба да буду препознати као део школске заједнице који има право да учествује у њеном обликовању.

ПРЕДЛОГ МИНИМАЛНОГ СТАНДАРДА УЧЕНИЧКЕ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ

Школа која жели да унапреди учешће ученика могла би да усвоји минимални стандард који би подразумевао:

1. постојање функционалног ученичког парламента;
2. редовно информисање ученика о његовом раду;
3. могућност сваког ученика да поднесе предлог;
4. редовне састанке представника ученика и управе;
5. механизам за повратну информацију;
6. укључивање ученика у питања која их директно погађају;
7. више различитих канала за учешће;
8. подршку ученичким иницијативама;
9. укључивање мање видљивих ученика;
10. периодичну процену квалитета ученичког учешћа.

Овакав стандард би школама омогућио да не посматрају ученичку партиципацију као једнократну активност, већ као континуиран процес.

ЗАКЉУЧАК

Четрнаест реализованих радионица са ученицима средњих школа у Бору и Смедереву показују колико је важно да се о младима не говори само у њихово име, већ да се разговара директно са њима.

Средњошколци нису само будући грађани.

Они су грађани већ сада.

Они већ живе у својим локалним заједницама, већ имају ставове о друштву, већ препознају проблеме који их окружују и већ имају идеје о томе како њихово окружење може да буде другачије.

Зато њихово учешће не треба одлагати за тренутак када постану пунолетни, заврше школу или уђу у свет рада.

Школа је једно од првих места на којима млади могу да искусе шта значи бити део заједнице и имати утицај на њено функционисање.

Ако желимо младе који ће бити активни грађани, не можемо их само учити шта су демократија, права, одговорност и учешће.

Морамо им омогућити да то искусе.

Зато ученички парламент не треба да буде само формално тело.

Анкета не треба да буде само форма.

Састанак не треба да буде само састанак.

Питање ученика не треба да буде само питање ако одговор никада не стигне.

Иницијатива не треба да буде дочекана као проблем само зато што долази од ученика.

Потребно је створити школску културу у којој је нормално да ученик каже:

“Имам идеју.“

и да добије одговор:

„Хајде да видимо како можемо да је реализујемо.“

А чак и када је одговор:

„Не можемо“,

важно је да следи:

„Ево зашто не можемо и ево шта можемо да урадимо уместо тога.“

То је суштина стварног учешћа.

Циљ ученичке партиципације није да ученици преузму улогу наставника или управе школе, нити да свака одлука буде препуштена ученицима. Циљ је да се изгради систем у којем се одлуке које утичу на ученике доносе уз њихово информисано, смислено и стварно учешће.

Школа која слуша своје ученике не губи ауторитет.

Она гради поверење.

Школа која дозвољава питања не губи контролу.

Она развија критичко мишљење.

Школа која подржава ученичке иницијативе не ствара „проблематичне“ ученике.

Она ствара младе људе који знају да препознају проблем, предложе решење, организују се, разговарају, преговарају и преузму одговорност.

И управо зато је потребно да учешће ученика не буде изузетак, већ део свакодневне школске културе, кер ако желимо да млади сутра учествују у доношењу одлука у својим заједницама, морамо им омогућити да учествују у доношењу одлука већ данас, у сопственој школи.

Литература:

https://ucpd.rs/publikacije/

Овај документ израђен је уз финансијску помоћ Европске уније. За његову садржину одговоран је искључиво Окулар у партнерству са ИЗОАР-ом и КЦ Талас и он нужно не одражава званичне ставове Европске уније.

Пројекат „Дечји гласови и школе које их слушају“ спроводе у партнерству Окулар, ИЗОАР и КЦ Талас у оквиру ширег пројекта Ужичког центра за права детета „Права детета су људска права“ који подржава Делегација Европске уније.